

Docentenhandleiding en lessen

bij de tentoonstelling

'Deportatie en bevrijding 1944'

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. De tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944'	7
2. Achtergrondinformatie bij de tentoonstelling	8
3. Doelgroep	13
4. Leerdoelen	13
5. De lessen	14
6. Goed voorbereid naar het Streekmuseum!	29
7. Aansluiting bij het leerplan	31
Bijlagen.....	33
Nuttige (web)adressen.	34
Werkboekje voor de leerlingen	1

Inleiding

Deze docentenhandleiding sluit aan bij de tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944' in ons Streekmuseum 't Land van Peel en Maas. U krijgt van ons met deze docentenhandleiding 3 kant-en-klare lessen bij deze tentoonstelling waarmee u direct in de klas en in het museum aan de slag kunt.

De lessen zijn volgens een vaste didactische structuur opgezet en geschikt voor de bovenbouw van het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs (10 – 15 jaar). Leerlingen leren door deze lessen en het concrete erfgoed in het Streekmuseum over een belangrijk verhaal in hun eigen omgeving dat tot op de dag van vandaag nog invloed heeft op de levens van inwoners van de Peel- en Maasstreek: de deportatie van dwangarbeiders in oktober 1944.

In deze docentenhandleiding vindt u informatie over de tentoonstelling, achtergrondinformatie, de leerdoelen en 3 uitgewerkte lessen. De leerstof wordt voor u binnen het curriculum, de kerndoelen en de canon van Nederland geplaatst.

In de bijlagen vindt u nuttige (web)adressen en een werkboekje voor de leerlingen. Het werkboekje kunt u snel en eenvoudig kopiëren voor uw leerlingen.

We wensen u een mooi en waardevol erfgoedproject toe!

Streekmuseum 't Land van Peel en Maas &
Zeeman & de Regt Onderwijskundigen.

Colofon:

Docentenhandleiding, lessen en werkboekje voor de leerlingen ontwikkeld door:
Zeeman & de Regt Onderwijskundigen, www.zeemanderegt.nl.

Zeeman **deRegt**
ONDERWIJSKUNDIGEN

1. De tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944'

Met gepaste trots presenteren we onze nieuwe tentoonstelling "Deportatie en bevrijding 1944".

Op zondagmorgen 8 oktober 1944 stonden Duitse soldaten met het geweer in de aanslag dreigend klaar bij de kerken in Noord- en Midden-Limburg. De nietsvermoedende mensen kwamen na de mis naar buiten en keken in de talrijke lopen van geweren. De bevelen weerklonken kort en hard. "Alle mannen verzamelen op het plein; opschieten". Het was de eerste van een reeks razzia's die tot in november werden gehouden. Er zijn in die twee maanden 3000 mannen gevangen genomen en gedeporteerd naar Duitsland om daar als dwangarbeider te gaan werken.

Deze verschrikkelijke gebeurtenis leeft nog steeds in heel veel mensen. In de tentoonstelling *Deportatie en bevrijding 1944* wil het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas herdenken wat de mannen en hun gezinnen 65 jaar geleden is overkomen. Maar het wil meer. De ingrijpende gebeurtenis is immers alleen te begrijpen tegen de achtergrond van de Tweede Wereldoorlog. Daarom geeft de tentoonstelling ook een beeld van deze oorlog: het begin, het verloop en het einde. Er zijn veel (onlangs) verzamelde authentieke foto's, documenten, dagboeken en verhalen van mensen uit die tijd te zien, ook in de dorpskamers en filmkamer.

De oorlogshandelingen maken vaak onschuldige mensen tot slachtoffer. Dat is de les die de bezoekers van de tentoonstelling kunnen leren. Oorlog lost problemen niet echt op, maar schept juist verschrikkelijke problemen. Beter is het door overleg uit problemen te komen. In het huidige Duitsland is er veel begrip voor het leed dat door hun voorouders is aangericht. Ook dat laten we zien in de tentoonstelling.

De ex-dwangarbeiders hebben vaak gezegd: "Ons is het helaas overkomen. Zorg ervoor dat de jeugd dit onnodig soort leed bespaard blijft. Zorg er dus voor dat zij weten wat er kan gebeuren." Daarom hebben we bij de tentoonstelling 3 lessen ontwikkeld bij dit thema voor onze jongeren waarmee de onderwijswereld in de regio direct aan de slag kan.

2. Achtergrondinformatie bij de tentoonstelling

Om uw bezoek aan het Streekmuseum goed voor te bereiden, raden we u de volgende achtergrondinformatie aan voor de introductieles op school:

1. Gerard Sonnemans over Gestolen Jeugd:
 - p. 6-7
 - p. 10-12
 - p. 13-20
 - Voorlezen: p. 21/22
2. Eerste stuk uit de lesbief Project Herdenking Grote Kerkrazzia's: www.kerkrazzia.nl / achtergronden / lesbief
3. Verhaal van Frits Winkelmolen uit Neer verteld aan 2 jongens van basisschool de Kwir: www.kerkrazzia.nl / Deportatie / Neer / Frits Winkelmolen

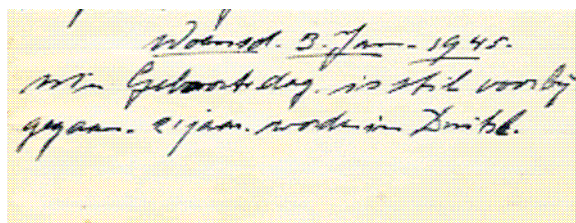
* Nr. 1, 'Gerard Sonnemans over Gestolen Jeugd' wordt apart bij deze handleiding geleverd. De andere achtergrondinformatie vindt u hierna.

Eerste deel uit **Lesbrief Project Herdenking Grote Kerkrazzia's**

(van: www.kerkrazzia.nl; met toestemming van Stichting Deportatie)

Waarom herdenken we de Grote Kerkrazzia's?

Je hebt vast wel eens gehoord over de Tweede Wereldoorlog. De Duitse leider Hitler wilde baas worden in heel Europa en begon een oorlog. Vijf jaar lang hielden zijn soldaten Nederland bezet, van 1940 tot 1945. Dat lijkt heel lang geleden, een verhaal uit de geschiedenisboekjes. Maar die oorlog is nog veel dichterbij dan je denkt. Waarschijnlijk hebben jouw (over)grootouders de oorlog ook meegemaakt. De meesten hebben het overleefd, maar lang niet altijd zonder kleerscheuren. Veel mensen uit het Peel- en Maasgebied waar jij nu woont, waren het slachtoffer van de grootste ramp die deze streek ooit getroffen heeft: de Grote Kerkrazzia's. In de herfst van 1944 (toen de Engelsen en Amerikanen steeds dichterbij dit gebied oprukten) besloten de Duitsers in het gebied tussen de Maas en het front zoveel mogelijk mannen gevangen te nemen (net als op veel andere plaatsen in Nederland trouwens). Ze pakte er ongeveer 3000 op, om als dwangarbeider in Duitsland te laten werken. De Duitse fabrieken die oorlogstuig maakten hadden nieuwe arbeidskrachten nodig en ook de landbouwbedrijven hadden arbeiders nodig. Bovendien konden die mannen de Amerikanen en Engelsen niet meer helpen in hun strijd tegen de Duitsers.

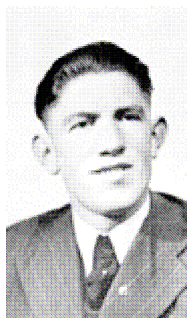

(uit het dagboek van een dwangarbeider)

Overall werden de mannen opgepakt: op straat, van hun bed, uit hun schuilplekken, maar de meesten uit de kerk. Veel razzia's vonden namelijk plaats op zondagmorgen. Eerst lieten de Duitsers de mensen rustig naar de kerk gaan, en dan omsingelden zij de kerk, zodat ze veel mannen tegelijk konden oppakken en als slaaf weg te voeren. Daarom noemen we deze actie de Grote Kerkrazzia's.

Nadat alle mannen uit een dorp bij elkaar gedreven waren, voerden de Duitsers ze af. richting Venlo, vanwaar ze in beestenwagons met de trein naar Duitsland gedeporteerd werden. Hun familie wist niet waar ze heengebracht werden, en moest meer dan een half jaar wachten voordat de meeste mannen weer thuis waren. 129 mannen zijn niet teruggekeerd. Ze zijn vermoord door kampbeulen, uitgehongerd, overleden door ongelukken bij het zware werk of omgekomen bij een bombardement door Engelse of Amerikaanse vliegtuigen. De mannen

die wel levend naar Nederland terugkeerden, waren vaak ziek, broodmager en door alle nare ervaringen aangeslagen. Zij droegen hun slavernij de rest van hun leven als een zware last mee. Voor velen ging er geen dag voorbij zonder dat ze met pijn aan hun tijd in Duitsland terugdachten. Misschien geldt dat ook wel voor jouw (over)grootvader. De meeste dwangarbeiders zijn inmiddels overleden, maar naar schatting een paar honderd leven nog, net als veel van hun vrouwen en kinderen. Enkelen wonen misschien nog bij jou in het dorp. Zij kunnen nog vertellen over wat hun overkomen is. Nú kunnen we dus nog hun verhalen horen, maar als ook zij over een paar jaar overleden zijn, kan dat niet meer, tenzij we daar iets aan doen...

Frans Luyten uit Helenaveen kwam door een ongeluk in een fabriek op 14 december 1944 om het leven.

Verhaal van Frits Winkelmolen, Neer

(van: www.kerkrazzia.nl; met toestemming van Stichting Deportatie)

De kerkrazzia in Neer op 8 oktober 1944

Een veel gemaakte fout is dat men denkt dat er alleen maar mannen opgepakt werden die in de kerk zaten. Maar dat is niet waar. Mijn opa (Frits Winkelmolen) is opgepakt in zijn eigen huis, maar ook op de dag van de kerkrazzia's, want de Duitsers pakten iedereen (van de mannen) op die ze op straat zagen.

Zo ging hij met andere mannen van Neer en Helden lopend naar Venlo.

Ze gingen via Kessel het veer over naar Tegelen, waar veel mensen op straat liepen. Daar was een heel goede kans om te ontsnappen, want de Duitsers konden niet zien of je een gevangene was of niet. Dat kwam doordat daar geen razzia's waren. Toen ze in Venlo aangekomen waren (om 4 uur 's ochtends) werden ze in veewagens geladen naar Wuppertal, waar ze een paar dagen bleven.

Van Wuppertal gingen ze naar Salzgitter, waar ze ook een paar dagen bleven. Die reis duurde 36 uur. Dus je kunt je wel indenken dat dat geen pretje was.

Daarna gingen ze naar het Kamp Haverlah Wiese.

En 14 oktober gingen ze naar het kamp Hilkerode. In Hilkerode werden ze met 14 man in één kamer gezet. Daar kregen ze ook ongeveer 1 kilo brood voor 4 dagen per persoon; dat is dus 250 gram voor een hele dag. Er was daar ook een keuring. Er waren 31 mannen afgekeurd.

Op 24 oktober 1944 kregen ze het bericht dat ze in de fabriek in Bad Lauterberg moesten gaan werken. En de volgende dag (25 oktober 1944) moesten ze daar gaan werken. Er werd een pak (een rubberen) aangemeten, omdat ze in een chemische fabriek moesten werken. De mensen uit Neer hadden geluk, want er was geen plaats meer voor hen. Dus moesten ze boven de fabriek slapen en daar was het warm en het was winter. In die fabriek moesten ze brandstof maken voor de V1's en V2's. De eerste 3 maanden moesten ze kijken hoe de machines werkten. Na die tijd moesten ze zelf de machines kunnen bedienen. Er werd daar ook sabotage gepleegd, misschien omdat ze tegen de oorlog waren.

Toen ze bevrijd waren, probeerden ze naar huis te lopen.

Ze kwamen na verloop van tijd in een kazerne van de Amerikanen. Ze werden niet direct naar Neer gebracht, want er was in Nederland hongersnood (maar niet in Limburg). Ze werden na een week naar Hannover gebracht. Na een paar dagen kwamen ze bij Winterswijk over de grens. Ze werden met de trein naar Venlo gebracht, maar ze mochten niet direct naar huis. Ze kwamen pas op de 19^e juni 1945 weer in Neer aan.

Je kunt je wel bedenken dat de familie door het dolle heen was, toen ze weer thuiskwamen.

De familie was trouwens een poos in de tijd dat de mannen weg waren, geëvacueerd geweest

vanwege het schietgevaar. De mannen zijn in die tijd tussen oppakken en terugkomst ruim 8 maanden en 11 dagen weg geweest. Frits Winkelmolen was, toen hij in Duitsland was, 23 jaar.

Frits Winkelmolen heeft dit verhaal op 26 mei 2004 verteld aan Wouter Landzaat en Toby van der Velden van basisschool de Kwir. Wouter is een kleinkind van Frits Winkelmolen

3. Doelgroep

De drie lessen en docentenhandleiding zijn te gebruiken voor de bovenbouw van het basisonderwijs (groep 7 en 8) en de onderbouw van het voortgezet onderwijs, oftewel voor leerlingen van 10 t/m 15 jaar.

Door verschillende werkvormen en verschillende opdrachten aan te bieden in deze handleiding, kunt u zelf bepalen wat past bij het niveau van uw leerlingen.

4. Leerdoelen

- Leerlingen kunnen in grote lijnen beschrijven wat er gebeurde in hun eigen regio 'het land van Peel en Maas' tussen 10 mei 1940 en 16 september 1944.
- Leerlingen kunnen uitleggen wat de begrippen razzia, deportatie, dwangarbeid en bevrijding betekenen.
- Leerlingen kunnen noemen wanneer (8 oktober 1944) de grote kerkrazzia plaatsvond in het gebied tussen de Peel en de Maas.
- Leerlingen kunnen de razzia's beschrijven tussen 8 oktober 1944 en 17 november 1944.
- Leerlingen kunnen het lot beschrijven van de achterblijvers én van de dwangarbeiders na de deportaties.
- Leerlingen kunnen aangeven hoe de dwangarbeiders bevrijd werden en weer thuishkwamen.
- Leerlingen kunnen benoemen welke gevolgen deze geschiedenis heeft voor de regio Peel en Maas.
- Leerlingen leren welke tastbare sporen van deze geschiedenis nog te zien zijn in hun omgeving.
- Leerlingen kunnen beargumenteren waarom het belangrijk is om kennis te hebben van deze specifieke geschiedenis van de Peel en Maas-streek, waarom het belangrijk is deze kennis te bewaren en door te geven.
- In deze lessen wil het Streekmuseum ook de boodschap van een 'vreedzame samenleving' communiceren: je lost problemen niet op door geweld, maar door overleg.

** In deze leerdoelen spreken we over de leerlingen als doelgroep. Het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas wil met deze tentoonstelling echter ook de ouders en de grootouders van de leerlingen bereiken!*

5. De lessen

Bij de tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944' zijn 3 lessen ontwikkeld: een introductieles, een kernles en een reflectieles. Deze lessenopzet staat garant voor een goed voorbereide en systematische overdracht van kennis, vaardigheden en attitudes over ons gezamenlijk erfgoed. Wilt u meer lezen over verantwoorde onderwijskundige erfgoedlessen, bestel dan 'Theoretisch kader voor erfgoededucatie' via: www.zeemanderegt.nl

Didactische verantwoording voor de lessen

De ankerpunten voor de 3 lessen bij deze tentoonstelling zijn: de historische feiten, het geografisch kader en het erfgoed.

De volgende opbrengsten uit wetenschappelijk onderwijskundig onderzoek liggen ten grondslag aan de opzet van de lessen. (Gebaseerd op de publicatie 'Geschiedenis, erfgoed en didactiek' van Carla van Boxtel, 2009/ Erfgoed Nederland/Amsterdam).

- Geografische kaders, geschiedenisonderwijs en erfgoededucatie zijn in elkaar grijpende tandwielen die met elkaar samenhangen en aan de orde moeten komen. Bij het leren van de Nederlandse geschiedenis gaat het om het leren van feiten en het leggen van relaties tussen de lokale geschiedenis en de geschiedenis van grotere kaders.
- Bij het leren van historische feiten is het effectief om leerlingen *zelf* te laten verbeelden. Een krachtige didactische aanpak voor het leggen van relaties en van de samenhang zijn het *zelf* maken van tijdbalken of causale schema's.
- In het streven naar (gedeelde) feitenkennis moeten we niet voorbijgaan aan het gegeven dat de kennis die leerlingen verwerven ook wordt bepaald door de associaties en verhalen waarover ze al beschikken uit eerder onderwijs, familie verhalen, herdenkingen en vieringen. Leerlingen nemen voorkennis mee. Deze referentiekaders waarover de leerlingen beschikken zouden benut moeten worden om tot meer gedeelde kennis te komen. Dialogisch onderwijs is hiervoor een geschikte vorm. In groepswork, onderwijsleergesprekken en discussies kunnen kennis, inzichten en opvattingen uitgewisseld en gezamenlijk geconstrueerd worden.
- Concreet erfgoed (zoals gebouwen, landschappen, museale objecten, verhalen en archiefstukken) ondersteunt het voorstellingsvermogen van leerlingen. Erfgoedonderwijs draagt bij aan het historisch besef en het historisch redeneren.
- Aan de hand van erfgoed kunnen leerlingen reflecteren op de historische betekenis van gebeurtenissen en verschijnselen. Concreet erfgoed verbindt verleden, heden en toekomst. Het gaat immers om de sporen uit het verleden die we nu de moeite waard vinden om door te geven aan toekomstige generaties.

U vindt hierna voor iedere les een tijdsindicatie, de benodigdheden en de activiteiten. In de bijlagen is het werkboekje voor de leerlingen opgenomen. Dit werkboekje kopieert u voor uw leerlingen. Zij werken hier de opdrachten uit. Na afloop van de lessen kunt u het werk van de leerlingen beoordelen.

Les 1: Introductieles

In deze les geeft u de leerlingen de basiskennis over het onderwerp. De les vindt plaats op school. In deze les staat het achtergrondverhaal centraal over de deportatie en bevrijding van de mannen uit de Peel- en Maasstreek. Leerlingen worden met opdrachten voorbereid op hun bezoek aan het museum.

Tijdsindicatie: twee lesuren

Benodigdheden:

- de achtergrondinformatie (Gerard Sonnemans over Gestolen jeugd, Lesbief Project Herdenking Grote Kerkrazzia's en verhaal van Frits Winkelmolens)
- canon van Nederland (www.entoen.nu)
- regiokaart (bijv. kaart uit atlas) en eventueel kaart van Duitsland
- voldoende werkboekjes voor alle leerlingen
- scharen en lijm

Lesactiviteiten:

Neem de volgende lesactiviteiten als uitgangspunt. Wees vrij in het aanpassen van de activiteiten aan het niveau van uw leerlingen en uw eigen stijl van lesgeven. Bepaal zelf of u de opdrachten individueel of in groepjes laat uitvoeren.

- Vertel over de komende 3 lessen en het bezoek dat u met uw leerlingen gaat brengen aan de tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944'. Bespreek de leerdoelen.
- Activeer eerst de voorkennis over dit onderwerp door te vragen: wat weten jullie al over deze geschiedenis? Kennen jullie iemand in jullie familie of omgeving die dit heeft meegemaakt? Wat weet je van dit verhaal?
- Geef *het kader, de grote lijnen*, van de Tweede Wereldoorlog in Nederland weer voor uw leerlingen. Sluit aan bij uw methode geschiedenis over dit onderwerp en gebruik de canon van Nederland. *Wat wordt in de methode geleerd over de Tweede Wereldoorlog?* Laat bij de bespreking van de canon de leerlingen nadenken over de vraag: *Welk venster kan geopend worden met de lessen en de tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944'?*
Denkt u bij de grote lijnen aan:
 - de inval van de Duitsers op 10 mei 1940
 - het bombardement op Rotterdam op 14 mei 1940

- deportatie van de Joden: officieel in 1942 begonnen, maar ook al eerder werden razzia's gehouden en Joden gedeporteerd naar concentratiekampen
 - verzetsdaden
 - Market Garden: tussen 17 en 25 september 1944 uitgevoerde operatie rondom Arnhem en Nijmegen waarbij de geallieerden (Britten, Amerikanen en Polen) strategische punten in handen probeerden te krijgen. Corridor vanuit Noord-Limburg.
 - bevrijding zuiden van Nederland door geallieerde troepen vanaf september 1944
 - hongervinter waarbij tijdens de strenge winter van 1944-1945 vooral stedelingen de gevolgen ondervonden van de slechte voedselsituatie
 - de overgave van de Duitse troepen in Nederland wordt op 6 mei 1945 in Wageningen getekend: heel Nederland is bevrijd.
- Leg de volgende basisbegrippen uit: *razzia*, *deportatie*, *dwangarbeid* en *bevrijding*. Deze begrippen horen bij de Tweede Wereldoorlog en de tentoonstelling in het Streekmuseum. Schrijf de begrippen op het (digi)bord.
Wij hanteren de volgende definities:
 - *Razzia*: grote drijfjacht van politie of militairen om mensen massaal gevangen te nemen.
 - *Deportatie*: het onder dwang en vaak ook met geweld wegvoeren van mensen uit hun eigen woonplaatsen naar werk- of concentratiekampen.
 - *Dwangarbeid*: gedwongen arbeid; in dit geval hadden de Duitsers mannen nodig die het tekort aan arbeiders in Duitsland konden opvangen omdat de Duitse mannen in het leger zaten.
 - *Bevrijding*: niet langer worden onderdrukt en vrij zijn in het geven van je eigen mening.
- Vertel het achtergrondverhaal aan de leerlingen op basis van de informatie die we u eerder gaven, of lees voor uit:
 1. Gerard Sonnemans over Gestolen Jeugd:
 - p. 6-7
 - p. 10-12
 - p. 13-20
 - Voorlezen: p. 21/22
 2. Eerste stuk uit de lesbrief Project Herdenking Grote Kerkrazzia's: www.kerkrazzia.nl / achtergronden / lesbrief
 3. Verhaal van Frits Winkelmolen uit Neer verteld aan 2 jongens van basisschool de Kwir: www.kerkrazzia.nl / Deportatie / Neer / Frits Winkelmolen

- Deel het werkboekje voor de leerlingen uit. Het werkboekje wordt ingevuld en na afloop van de lessen door u beoordeeld. Laat de leerlingen de opdrachten maken.
- Bespreek met de leerlingen **opdracht 1**. Wat wisten zij al? Wat is nieuw voor hen?
- **Opdracht 2** is bedoeld om *de grote lijnen van de Tweede Wereldoorlog in Nederland* op een rij te zetten met uw leerlingen. Zij schrijven de belangrijkste zaken op. U geeft hiermee een kader om de lokale gebeurtenissen in perspectief te plaatsen. Afhankelijk van de leeftijd, het niveau en de voorkennis van uw leerlingen, kunt u de grote lijnen beperken dan wel aanvullen. Gebruik de grote lijnen die we eerder noemden.
- Leg **opdracht 3** uit. De leerlingen maken op basis van regionale feiten zelf een **tijdbalk** die zij meenemen naar het Streekmuseum in les 2.
U heeft scharen en lijm nodig voor deze opdracht. De leerlingen knippen de beschrijvingen uit (knipblad) en plakken deze in chronologische volgorde in de tijdbalk.
De tijdblokken zijn afgeleid uit de onderwerpen van de tentoonstelling.
De juiste volgorde is:

1. Hoe kon het gebeuren

Hitler wilde alle Duitssprekende mensen in *één Rijk* onderbrengen en viel daarom in 1939 Polen binnen. Frankrijk en Engeland vonden dat te ver gaan en verklaarde de oorlog aan Duitsland. Nederland wilde zoals in WO I neutraal blijven. Hitler geloofde niet dat Nederland neutraal zou blijven en dacht dat Nederland de geallieerden zou helpen bij een aanval op Duitsland. Daarom viel Hitler ook Nederland binnen.

2. Aanpassing van gemeenten en het volk

De Duitsers eisten ook van *de gemeenten* medewerking. Zij moesten steun geven aan de NSB (Nationaal Socialistische Beweging) en ambtenaren benoemen die loyaal waren aan de bezetters. Dat riep in sommige gemeenten veel weerstand op. Burgemeester van Cann uit Helden werd gevangen genomen en weggevoerd naar een concentratiekamp. Van de bezetter moesten gemeenten en burgers aangifte doen van verzetstrijders en onderduikers. Niet iedereen deed dat natuurlijk, maar veel gezinnen leefden hierdoor in een angstige en voortdurend aanwezige spanning.

3. Verzet

In de regio Noord-Limburg was er veel *verzet*. Geregeld werden distributiebonnen uit opslagruimtes gestolen. Wiel Houwen uit Helden was een groot verzetstrijder. Hij was ook betrokken bij het omvangrijke onderduikerskamp Bovensbos. In Baarlo was een groep partizanen (niet georganiseerde troepen) zeer actief en zij hielden een groep Duitse soldaten in de bossen gevangen. Hierover is een film gemaakt: *De Bospartizanen*.

4. 1944

In *het najaar van 1944* vormden de geallieerden een front van Eindhoven naar Nijmegen: operatie Market Garden. Aan de oostkant trok het leger richting Maas. In onze streek wachtte men hoopvol op de bevrijding. Maar de Duitsers boden heftig weerstand, onder andere in Meijel en Overloon. In plaats van een snelle bevrijding werden toen 3000 mannen onder dwang naar Duitsland afgevoerd en de kerken werden door explosieven in puinhopen veranderd.

5. Kerkrazzia

Op *zondag 8 oktober* kwamen nietsvermoedende mensen uit de kerk zich verheugend op een gezellig gesprekje. In plaats daarvan keken ze in de lopen van Duitse geweren en hoorden de luidkeels geschreeuwde bevelen: "Alle mannen verzamelen op het plein; opschieten". Na het verzamelen zette de stoet zich in beweging naar de stations in o.a. Venlo. De vrouwen en kinderen stonden langs de weg en keken angstig toe. Wat zou de toekomst brengen?

6. Dwangarbeid in Duitsland

Veel mannen uit Beringe kwamen terecht in de hel van Watenstedt en werden *te werk gesteld* in een van de grootste staalfabrieken van Duitsland. Daar werkten duizenden dwangarbeiders onder een vreselijk hard regime. Met zo min mogelijke verzorging van de arbeiders probeerde de leiding een zo hoog mogelijke productie te halen. Dat ging met veel geweld gepaard. Velen lieten daar hun leven. Anderen trof een beter lot en zij kwamen terecht op een boerderij bij een vriendelijke boerin. Zij leden geen gebrek.

7. Lot achterblijvers

De gezinnen waarvan de mannen en zonen naar Duitsland afgevoerd waren, bleven in een onmogelijke situatie achter. Het gemis van de lieve echtgenoot was al heel erg. Daarnaast miste men de mannen die de kost verdienden of het noodzakelijk werk verrichtten op de boerderijen. Wie moesten de koeien melken, voeren en de mest afvoeren? Van vele mannen werd maandenlang niets vernomen. Men wachtte in spanning op berichten. Na de nederlaag van Duitsland in mei 1945 stond de man plotseling weer op de stoep; vaak onaangekondigd.

8. Trauma's

Er was veel werk voor de teruggekeerden. Tijd voor verwerking van *het verdriet* was er niet. Toch bleef het onderhuids knagen. Gelukkig waren er af en toe reünies. Sommigen schreven het van zich af. Naarmate de tijd verstreek en er meer tijd was om de gebeurtenissen te overdenken kwamen de klachten. Men wilde niet dat de gebeurtenissen zouden worden vergeten. Enkele mensen uit Helden trokken zich hun lot aan en richtten de Stichting Deportatie oktober 1944 Noord- en Midden-Limburg op. Zij vonden Dr. Fred Cammaert bereid de geschiedenis van de deportatie te schrijven. Tijdens de talrijke bijeenkomsten bleek dat de gebeurtenissen nog lang niet vergeten en verwerkt waren. Het deed zeer velen zichtbaar goed.

9. Sporen die bleven

Van de oorlog zijn veel *sporen* nog steeds te vinden. In Kessel ligt een kasteelruïne. Het is opgeblazen in 1944. Onze streek heeft vele nieuwe kerken gebouwd in het begin van de jaren vijftig. De oude werden met explosieven in een puinhoop veranderd. Aan alle kerken is een plaquette aangebracht met informatie over de kerkrazzia's. Een steen herinnert aan het onderduikerskamp Bovensbos. Palen herinneren aan de neergestorte vliegtuigen. Kazematten in Meijel herinneren aan de verdedigingslinie in de Peel. Een aantal musea in onze streek heeft veel documenten, foto's, dagboeken en objecten uit WO II verzameld.

- Heeft u nog leestijd over?
Laat de leerlingen de geografische kaart van de regio bekijken: waar speelden de gebeurtenissen zich precies af? Welke weg zouden de mannen hebben gelopen van de dorpen naar Venlo? Hoe ver lopen was dat? Waar werden de mannen naartoe gebracht in Duitsland? Kun je de spoorlijnen nog terugvinden op de kaart?
- Bespreek **de huiswerkopdracht** in het werkboekje: vraag de leerlingen krantenartikelen te verzamelen over de deportatie en bevrijding en laat de leerlingen thuis navragen of er grootouders, familie of andere bekenden betrokken zijn geweest bij de deportatie en bevrijding? Vraag of ze de namen willen opschrijven. Kom hier in de reflectieles op terug.

Les 2: Naar het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas

Deze les vindt plaats in ons Streekmuseum. Het beleven van het erfgoed staat centraal.

Leerlingen krijgen een rondleiding door de tentoonstelling onder begeleiding van medewerkers van het Streekmuseum. In deze les maken de leerlingen opdrachten die aansluiten bij de tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944'. Op weg naar het museum loopt of fietst u met de leerlingen langs de Lambertuskerk in Helden: een rijksmonument met een verhaal.

Tijdsindicatie: 2 uren

Benodigdheden:

- werkboekjes voor de leerlingen
- voldoende schrijfgerei
- fotocamera

! Maak voor uw bezoek aan het museum een afspraak met het Streekmuseum. U kunt ook buiten de openingstijden een bezoek brengen aan de tentoonstelling. Neem contact op met: Dré Hanssen, 077 307 28 20, info@museumpeelenmaas.nl.

Lesactiviteiten:

Neem de volgende lesactiviteiten als uitgangspunt. Wees vrij in het aanpassen van de activiteiten aan het niveau van uw leerlingen en uw eigen stijl van lesgeven. Bepaal zelf of u de opdrachten individueel of in groepjes laat uitvoeren.

- Bespreek met de leerlingen het bezoek aan het museum. Wat is belangrijk? Maak afspraken over de regels. De les in het museum bestaat uit de rondleiding in het Streekmuseum door de tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944'.
- Fiets of loop eerst langs de kerk in Helden voordat u naar het Streekmuseum gaat. Bij de kerk gaat u in op gebeurtenissen van de kerkrazzia. In het werkboekje van de leerlingen staan vragen die gesteld kunnen worden bij dit bijzondere erfgoed dat ons doet herinneren aan het verhaal van de deportaties en bevrijding.

Vertel de leerlingen over *de geschiedenis van de Lambertuskerk*:

De Lambertuskerk is aan het eind van de oorlog opgeblazen door een terugtrekkende groep Duitse soldaten. Zij wilden verhinderen dat de toren zou worden gebruikt als uitkijkpost. De zware kerkklok uit de zeventiende eeuw, is eerder geroofd door de Duitsers om er wapentuig van te maken. De verwoeste kerk was enige eeuwen oud. Op dezelfde plek stond eerder een kerk die in de zestiende eeuw door blikseminslag afbrandde. De oudste vermelding van de kerk dateert uit de dertiende eeuw.

De Lambertuskerk is na de oorlog (in het begin van de jaren vijftig) op dezelfde plek op dezelfde wijze nagebouwd. Het is dus eenzelfde soort gebouw als waarin de mannen zijn opgepakt tijdens de razzia in 1944, maar dan iets groter. Momenteel is die opnieuw opgebouwde kerk een rijksmonument.

- In het Streekmuseum sluiten de opdrachten aan bij concreet erfgoed. Leerlingen zoeken naar foto's, documenten, verhalen en voorwerpen die horen bij de gebeurtenissen in de eerder gemaakte tijdperk. Het zijn sporen uit het verleden die nu nog steeds zichtbaar en tastbaar zijn.

Denkt u bijvoorbeeld aan het *barak* als spoor bij *Dwangarbeid in Duitsland*.

! Mocht in het museum blijken dat de leerlingen veel tijd nodig hebben om bij alle gebeurtenissen een spoor te traceren, dan is het ook goed naar een spoor van één of twee gebeurtenissen te zoeken.

De rondleiding door de tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944'

Tijdens de rondleiding worden vier kamers bezocht. U krijgt informatie over wat te zien is in deze 4 kamers.

1. Rad van avontuur

Het Rad van avontuur is gecombineerd met een grote, op de vloer liggende topografische kaart van de streek tussen de Peel en de Maas. Nadat men het rad heeft laten draaien, komt het stil te staan bij een interessante plek in het gebied. Aan de hand van de kaart wordt verteld op welke plekken zich sporen uit de oorlog bevinden, hoe het aanvalsplan van de geallieerden eruit zag en verliep en via welke wegen de bij razzia's opgepakte mannen naar het station in Venlo werden gedreven.

2. Herdenkingstentoonstelling

In deze ruimte staan 17 grote panelen met daarop telkens 7 kleine bordjes met prints van authentieke foto's, documenten en dagboeken. Aan de hand van 8 thema's wordt men door de oorlogsgebeurtenissen van 1940 tot 1945 geleid.

a. Verovering van Nederland

Het eerste thema toont de bezoeker hoe het Duitse leger op de zonnige ochtend van 10 mei 1940 in een paar uur door de streek walste. De Nederlandse troepen waren geen partij voor de oppermachtige tegenstander. Met verbazing waren de mensen getuige van een totale overrompeling, de neutraliteit ten spijt.

b. Bezetting in het begin

Snel daarop ging men over tot de orde van de dag. De Duitse bezetter koos voor een voorzichtige aanpak in de hoop de gunst van hun Germaanse

broedervolk te winnen. Tussen Peel en Maas was amper een Duits uniform te bekennen en de Limburgers vonden het wel prima zo. Zij hadden hun handen vol aan hun normale dagelijkse beslommeringen.

Toch kon een oplettende toeschouwer al tekenen zien die wezen op diepgaande veranderingen.

c. **Verzet**

In de jaren 1942 -1944 verhardde de situatie. De Duitsers draaiden de duimschroeven aan en vaardigden het ene na het andere verbod uit. Als tegenreactie groeide het verzet tegen de bezetter, met illegale krantjes, kleine sabotage-acties en hulp aan onderduikers, Franse krijgsgevangenen en geallieerde piloten. Met vallen en opstaan groeiden de – elkaar soms beconcurrerende – verzetsgroepen uit tot organisaties waar de Duitsers terdege rekening mee moesten houden.

d. **De geallieerden komen eraan**

In de zomer en herfst van 1944 groeide de hoop op een snel einde van de oorlog. De geallieerden rukten in sneltreinvaart op vanuit Normandië. Op 17 september startte operatie Market Garden, waarbij een smalle corridor richting Arnhem bevrijd werd, op schootsafstand van Peel en Maas. Duitsers én verzet stonden onder hoogspanning, met soms dramatische gevolgen.

e. **Kerkrazzia's**

Op zondag 8 oktober 1944 overvielen Duitse troepen de dorpen tussen Peel & Maas. Ze omsingelden kerken tijdens de hoogmis, doorzochten huizen en plukten mannen tussen 16 en 60 van straat. Onder gewapende begeleiding liepen 2000 mannen naar het station in Venlo, van waaruit ze naar Duitsland gedeporteerd werden om dwangarbeid te verrichten. De weken daarna volgden na nieuwe razzia's nog eens 1000 mannen hun spoor. Hun families bleven ontredderd achter.

f. **Dwangarbeid in Duitsland**

De Limburgse gedeporteerden werden via slavenmarkten verdeeld over fabrieken, graafploegen voor verdedigingswerken en puinruimploegen in het Rijnland en Nedersaksen. Onder mensonterende omstandigheden verrichtten ze ver van huis en haard hun dwangarbeid. Van de 3000 mannen die bij de razzia's werden opgepakt, overleefden 129 de oorlog niet.

g. **Bevrijding van het land tussen Peel en Maas**

Niet lang na de razzia's zetten de geallieerden de bevrijding van de streek tussen Peel & Maas in. Eind november 1944 waren Baarlo, Helden, Kessel Meijel en Neer na soms zware gevechten bevrijd. Maar de rechter Maasoever

bleef in Duitse handen. Dat leverde een gemengd gevoel van bevrijding op, zeker nadat de mensen in de frontlinie geëvacueerd werden. Pas in maart-april verschoof het front naar het oosten en was de oorlogsdreiging verdwenen. In diezelfde periode werd de ene na de andere Limburgse dwangarbeider door de geallieerden bevrijd.

h. **Blijvende gevolgen van de dwangarbeid**

De ingrijpende gebeurtenissen van de laatste oorlogsmaanden trokken een zware wissel op de mensen. Tot op de dag van vandaag loopt menigeen met een grote kras op zijn of haar ziel. Ook dat aspect mag op deze tentoonstelling niet ontbreken.

3. **Deportatiekamer**

De wanden van deze kamer bestaan uit barakdelen, zodat de bezoeker zich in een onderkomen waant, waarin ook dwangarbeiders verbleven. Het is verder een sobere bezinningsruimte met authentieke objecten die dwangarbeiders meegebracht hebben uit Duitsland. Op de rauwe houten wand worden foto's geprojecteerd van mannen die de deportatie niet overleefden.

4. **Filmkamer**

Tot slot wordt de filmkamer bezocht waarin een filmpje te zien is waarin een ex-dwangarbeider zijn deportatieverhaal vertelt.

Les 3: Reflectieles

In deze les reflecteren leerlingen op wat ze geleerd en beleefd hebben. Deze afsluitende les vindt plaats op school. Door een concrete reflectie-opdracht te maken, kunnen leerlingen het geleerde beter onthouden en verwerken.

Tijdsindicatie: 2 lesuren

Benodigheden:

- werkboekjes voor de leerlingen
- materiaal voor het maken van een krant, gedicht, schilderij of brief

Lesactiviteiten:

Neem de volgende lesactiviteiten als uitgangspunt. Wees vrij in het aanpassen van de activiteiten aan het niveau van uw leerlingen en uw eigen stijl van lesgeven. Bepaal zelf of u de opdrachten individueel of in groepjes laat uitvoeren.

- Inventariseer en bespreek de verzamelde krantenartikelen en de namen van de familieleden of bekenden die betrokken zijn geweest bij de deportatie en bevrijding. Zijn de leerlingen deze namen ook tegengekomen in de deportatiekamer van de museumles?
- Welke sporen hebben de leerlingen gevonden in het museum? Wat viel de leerlingen op aan de Lambertuskerk?
- Kies een reflectie-opdracht die de leerlingen gaan maken. De opdrachten staan ook beschreven in het werkboekje voor de leerlingen.
 - **Krant:** De leerlingen maken een 'Deportatie- en bevrijdingskrant'. Laat de leerlingen feiten, concrete verhalen en foto's of tekeningen over de gebeurtenissen verzamelen.
 - **Gedicht:** De leerlingen schrijven een gedicht over de gebeurtenissen en de gevolgen van deze gebeurtenissen voor overlevenden. In het gedicht worden niet alleen gebeurtenissen beschreven, maar ook de gevoelens van bijv. een gedeporteerde of een achterblijver.
 - **Schilderij:** De leerlingen laten in kleur en beeld hun indrukken zien.
 - **Brief:** Schrijf een brief naar een overlevende. Welke boodschap of vragen wil de leerling via deze brief overbrengen aan de overlevende?

- De opbrengsten van deze reflectie-opdrachten kunt u gebruiken voor een eigen tentoonstelling op school of kunnen leiden tot een nieuwe tentoonstelling in het Streekmuseum.
- Sta in deze les ook stil bij de boodschap van de vreedzame samenleving: Wat zijn de gevolgen van de oorlog en deze oorlogsgebeurtenissen? Het is beter om problemen op te lossen door overleg (onderhandelingen) dan door geweld (oorlog).
- Bespreek nog een keer de leerdoelen met de leerlingen.
- Neem na afloop de werkboekjes in en beoordeel de resultaten. Geef een cijfer.

6. Goed voorbereid naar het Streekmuseum!

Het Streekmuseum werkt aan een meerjarig structureel samenwerkingsverband met de scholen in de omgeving. Het samenwerken biedt voor zowel het museum als de scholen veel mogelijkheden. Scholen gebruiken de culturele omgeving en krijgen een lokaal aanbod om hun lessen erfgoed, geschiedenis en aardrijkskunde in de eigen omgeving van de leerlingen te plaatsen. Er valt veel te leren voor leerlingen in en rondom het museum.

Je gebruikt het museum als een leerboek: een schat aan informatie!

Door het aanbieden van erfgoed breng je leerlingen in aanraking met tastbare sporen uit het verleden. Door het museum ieder leerjaar te bezoeken ontstaat een doorgaande leerlijn. Leerlingen kunnen zich hierdoor beter inleven en leren de geschiedenis van hun eigen omgeving kennen. De lessen bij de tentoonstelling 'Deportatie en bevrijding 1944' zien we als de start van een leerlijn!

Samenwerken betekent dat het Streekmuseum u kant-en-klare lessen levert. De lessen worden in samenwerking met ervaren onderwijskundigen opgezet volgens een vaste didactische structuur en voldoen aan de kwaliteitscriteria. Het bezoek aan het Streekmuseum kan als volwaardige leeractiviteit worden opgenomen in het schoolcurriculum. De 3 lessen vormen samen een afgerond leerproces. De inhoud van de lessen sluit aan bij de kerndoelen en de vensters van de canon van Nederland.

Het Streekmuseum verwacht van u dat u de les in het museum goed voorbereid in de klas en dat u een actieve rol tijdens de museumles heeft. U bewaakt de orde, de medewerker van het Streekmuseum verzorgt de inhoud.

Aanwijzingen voor een geslaagd bezoek

- Neem contact op met het Streekmuseum voor het maken van een afspraak voor een schoolbezoek. U kunt ook buiten de openingstijden een bezoek brengen aan de tentoonstelling. Neem contact op met: Dré Hanssen, 077 307 28 20, info@museumpeelenmaas.nl.
- Bespreek samen met de medewerker van ons museum:
 - de datum en tijdstip waarop uw klas komt
 - het aantal leerlingen
 - aanwezigheid van (extra) begeleiders, als het nodig is om leerlingen te verdelen in groepen
 - waar u zich meldt bij binnenkomst; waar laten de leerlingen hun jassen en tassen?

- de regels in het museum
- of de leerlingen alleen de speciale tentoonstellingsruimte mogen bezoeken of dat zij ook in de andere delen van het museum mogen komen.
- wissel telefoonnummers uit.
- Breng zelf alvast een bezoek aan de tentoonstelling, zodat u weet wat u kunt verwachten.
- Neem een fotocamera mee tijdens uw bezoek.
- Zorg dat u de eerste les op school heeft gegeven! Zonder de introductieles naar het Streekmuseum komen heeft geen zin. Als de leerlingen onvoorbereid naar het museum komen, kunnen zij de opdrachten bij de tentoonstelling niet uitvoeren. Het Streekmuseum gaat er in de rondleiding vanuit dat de basiskennis over het onderwerp is behandeld met het lesmateriaal dat zij u kant en klaar hebben aangeleverd!
- Koppel deze informatie terug aan uw collega's op school die een bezoek gaan brengen.
- Wissel ervaringen uit.
- Bespreek na afloop van de lessen met de medewerker van het Streekmuseum wat goed ging en wat de volgende keer eventueel nog beter kan.

7. Aansluiting bij het leerplan

De inhoud van de lessen bij de tentoonstelling sluit aan bij de volgende kerndoelen in basisonderwijs en voortgezet onderwijs.

*De genoemde nummers verwijzen naar de officiële nummering van de kerndoelen

Aansluiting bij de kerndoelen voor het basisonderwijs:

Oriëntatie op jezelf en de wereld; Tijd:

In dit leergebied oriënteren leerlingen zich onder andere ook op de wereld, dichtbij, veraf, toen en nu en maken daarbij gebruik van cultureel erfgoed.

*51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

*52 De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: wereldoorlogen en holocaust.

*53 De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Kunstzinnige oriëntatie:

*56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Aansluiting bij de kerndoelen voor het voortgezet onderwijs:

Mens en maatschappij

*37. De leerling leert een kader van tien tijdvakken te gebruiken om gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen in hun tijd te plaatsen. De leerling leert hierbij over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: Tijd van wereldoorlogen (1900 – 1950).

De leerling leert daarbij in elk geval de relatie te leggen tussen de gebeurtenissen en ontwikkelingen in de 20e eeuw, en hedendaagse ontwikkelingen.

*38. De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen.

*40. De leerling leert historische bronnen te gebruiken om zich een beeld van een tijdvak te vormen of antwoorden te vinden op vragen, en hij leert daarbij ook de eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.

Aansluiting bij de canon van Nederland:

De inhoud van de canon van Nederland is in augustus 2009 verplicht opgenomen in de kerndoelen voor het onderwijs voor leerlingen van 8 tot 15 jaar. De canon is het uitgangspunt bij de behandeling van de tien tijdvakken. De canon van Nederland behoort volgens de kerndoelen op alle scholen aan de orde te komen. Voor meer informatie hoe u de canon en uw eigen methode op elkaar kunt laten aansluiten, zie: www.entoen.nu.

De 3 lessen over de Deportatie en bevrijding van de mannen uit de Peel- en Maasstreek sluit naadloos aan bij de canon van Nederland, te weten, de vensters: *“De Tweede Wereldoorlog; Bezetting en bevrijding”* en *“Anne Frank; Jodenvervolging”*.

Bijlagen

Nuttige (web)adressen.

www.museumpeelenmaas.nl

www.kerkrazzia.nl

Werkboekje voor de leerlingen

Naam:

School:

Groep:

Datum:..... dat is..... jaar na de bevrijding van het gebied tussen Peel en Maas.

Les 1

Je hoort informatie over de deportatie en bevrijding in 1944; het verhaal van de oorlog in jullie eigen omgeving. Een verhaal dat we willen bewaren en dat niet vergeten mag worden.

1. Luister naar de informatie die je leraar vertelt en vul in:
 - a. Dit wist ik al: (noem 3 dingen)

 - b. Dit wist ik nog niet: (noem 3 dingen)

2. Schrijf een aantal belangrijke gebeurtenissen op van de Tweede Wereldoorlog in Nederland:

3. Maak een tijdbalk voor het gebied tussen de Peel en de Maas: zet de gebeurtenissen op het knipblad in de goede tijdsvolgorde. Het knipblad en de tijdbalk staan op de volgende bladzijden.

Huiswerkopdracht:

- Verzamel krantenartikelen over de deportatie en bevrijding in 1944. Schrijf op in welke kranten je de artikelen hebt gevonden.
- Vraag thuis of je grootouders, andere familie of bekenden betrokken zijn geweest bij de deportatie en bevrijding. Verzamel de namen van deze mensen en vul ze hier in:

Namen van mensen die ik ken:

Knipblad Tijdbalk

Knip de onderstaande beschrijvingen uit. Plak de beschrijvingen achter de juiste tijdblokken in de tijdbalk. In de museumles maak je de tijdbalk af door sporen te zoeken bij de tijdblokken.

<p>Van de oorlog zijn veel sporen nog steeds te vinden. In Kessel ligt een kasteelruïne. Het is opgeblazen in 1944. Onze streek heeft vele nieuwe kerken gebouwd in het begin van de jaren vijftig. De oude werden met explosieven in een puinhoop veranderd. Aan alle kerken is een plaquette aangebracht met informatie over de kerkrazzia's. Een steen herinnert aan het onderduikerskamp Bovensbos. Palen herinneren aan de neergestorte vliegtuigen. Kazematten in Meijel herinneren aan de verdedigingslinie in de Peel. Een aantal musea in onze streek heeft veel documenten, foto's, dagboeken en objecten uit WO II verzameld.</p>
<p>In het najaar van 1944 vormden de geallieerden een front van Eindhoven naar Nijmegen: operatie Market Garden. Aan de oostkant trok het leger richting Maas. In onze streek wachtte men hoopvol op de bevrijding. Maar de Duitsers boden heftig weerstand, onder andere in Meijel en Overloon. In plaats van een snelle bevrijding werden toen 3000 mannen onder dwang naar Duitsland afgevoerd en de kerken werden door explosieven in puinhopen veranderd.</p>
<p>Veel mannen uit Beringe kwamen terecht in de hel van Watenstedt en werden te werk gesteld in een van de grootste staalfabrieken van Duitsland. Daar werkten duizenden dwangarbeiders onder een vreselijk hard regime. Met zo min mogelijk verzorging van de arbeiders probeerde de leiding een zo hoog mogelijke productie te halen. Dat ging met veel geweld gepaard. Velen lieten daar hun leven. Anderen trof een beter lot en zij kwamen terecht op een boerderij bij een vriendelijke boerin. Zij leden geen gebrek.</p>
<p>Hitler wilde alle Duitssprekende mensen in één Rijk onderbrengen en viel daarom in 1939 Polen binnen. Frankrijk en Engeland vonden dat te ver gaan en verklaarde de oorlog aan Duitsland. Nederland wilde zoals in WO I neutraal blijven. Hitler geloofde niet dat Nederland neutraal zou blijven en dacht dat Nederland de geallieerden zou helpen bij een aanval op Duitsland. Daarom viel Hitler ook Nederland binnen.</p>
<p>De Duitsers eisten ook van de gemeenten medewerking. Zij moesten steun geven aan de NSB (Nationaal Socialistische Beweging) en ambtenaren benoemen die loyaal waren aan de bezetters. Dat riep in sommige gemeenten veel weerstand op. Burgemeester van Cann uit Helden werd gevangen genomen en weggevoerd naar een concentratiekamp. Van de bezetter moesten gemeenten en burgers aangifte doen van verzetstrijders en onderduikers. Niet iedereen deed dat natuurlijk, maar veel gezinnen leefden hierdoor in een angstige en voortdurend aanwezige spanning.</p>

De gezinnen waarvan de mannen en zonen naar Duitsland afgevoerd waren, bleven in een onmogelijke situatie achter. Het gemis van de lieve echtgenoot was al heel erg. Daarnaast miste men de mannen die de kost verdienden of het noodzakelijk werk verrichtten op de boerderijen. Wie moesten de koeien melken, voeren en de mest afvoeren? Van vele mannen werd maandenlang niets vernomen. Men wachtte in spanning op berichten. Na de nederlaag van Duitsland in mei 1945 stond de man plotseling weer op de stoep; vaak onaangekondigd.

Er was veel werk voor de teruggekeerden. Tijd voor verwerking van **het verdriet** was er niet. Toch bleef het onderhuids knagen. Gelukkig waren er af en toe reünies. Sommigen schreven het van zich af. Naarmate de tijd verstreek en er meer tijd was om de gebeurtenissen te overdenken kwamen de klachten. Men wilde niet dat de gebeurtenissen zouden worden vergeten. Enkele mensen uit Helden trokken zich hun lot aan en richtten de Stichting Deportatie oktober 1944 Noord- en Midden-Limburg op. Zij vonden Dr. Fred Cammaert bereid de geschiedenis van de deportatie te schrijven. Tijdens de talrijke bijeenkomsten bleek dat de gebeurtenissen nog lang niet vergeten en verwerkt waren. Het deed zeer velen zichtbaar goed.

In de regio Noord-Limburg was er veel **verzet**. Geregeld werden distributiebonnen uit opslagruimtes gestolen. Wiel Houwen uit Helden was een groot verzetstrijder. Hij was ook betrokken bij het omvangrijke onderduikerskamp Bovensbos. In Baarlo was een groep partizanen (niet georganiseerde troepen) zeer actief en zij hielden een groep Duitse soldaten in de bossen gevangen. Hierover is een film gemaakt: *De Bospartizanen*.

Op **zondag 8 oktober** kwamen nietsvermoedende mensen uit de kerk zich verheugend op een gezellig gesprekje. In plaats daarvan keken ze in de lopen van Duitse geweren en hoorden de luidkeels geschreeuwde bevelen: "Alle mannen verzamelen op het plein; opschieten". Na het verzamelen zette de stoet zich in beweging naar de stations in o.a. Venlo. De vrouwen en kinderen stonden langs de weg en keken angstig toe. Wat zou de toekomst brengen?

Tijdbalk

Tijdblok 1: Hoe het kon gebeuren

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Tijdblok 2: Aanpassing van gemeenten en het volk tot 1942.

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Tijdblok 3: Verzet

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Tijdblok 4: 1944

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Tijdblok 5: Kerkrazzia

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Tijdblok 6: Dwangarbeid in Duitsland

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Tijdblok 7: Lot achterblijvers

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Tijdblok 8: Trauma's

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Tijdblok 9: Sporen die bleven

Plak hier de juiste beschrijving:

Dit spoor heb ik gevonden in het Streekmuseum 't Land van Peel en Maas:

Les 2

Je fietst of loopt langs de kerk in Helden. Daarna ga je naar het museum.

In het museum wordt bijzonder erfgoed bewaard en tentoongesteld. Erfgoed is een spoor uit het verleden dat nu nog steeds zichtbaar en tastbaar is. Een spoor kan een dagboek zijn, een schachtje, een brief van een moeder aan haar zoon in Duitsland, foto's van de bevrijding of zelfs een barak waar de dwangarbeiders woonden en werkten.

Ook de kerk is bijzonder erfgoed.

De Lambertuskerk is aan het eind van de oorlog opgeblazen door een terugtrekkende groep Duitse soldaten. Zij wilden niet dat de toren zou worden gebruikt als uitkijkpost. De zware kerkklok uit de zeventiende eeuw, is eerder geroofd door de Duitsers om er wapentuig van te maken. De verwoeste kerk was enige eeuwen oud. De Lambertuskerk is na de oorlog (in het begin van de jaren vijftig) op dezelfde plek op dezelfde wijze nagebouwd. Het is dus eenzelfde soort gebouw als de kerk waarin de mannen zijn opgepakt tijdens de razzia in 1944, maar dan iets groter. Nu is de opnieuw opgebouwde kerk een rijksmonument.

Opdracht bij de kerk

1. Kijk goed om je heen. Beantwoord met elkaar de volgende vragen:
 - Waar zit de ingang? Zijn er meerdere ingangen?
 - Van welke materialen is de kerk gemaakt?
 - Welke wegen, voetpaden en fietspaden zijn er rond de kerk?
 - Waar zouden de Duitse soldaten hebben gestaan tijdens de razzia?
 - Welke huizen of gebouwen staan nu om de kerk heen? Zouden deze er ook al hebben gestaan in 1940-1945?
2. Maak een snelle tekening van de kerk in Helden.

Opdracht in het Streekmuseum

1. Let tijdens de rondleiding in het museum goed op de volgende dingen:
 - a. *Kaartenkist uit Panningen*. Waar stond deze kist in 1944?
 - b. *Het dagboek van Michels*. Wat schreef Michels op dinsdag 18 december 1944?
 - c. *De riem van de Reichsarbeitsdienst*. Wat is weggevoerd? Waarom?
2. Bekijk in het museum de foto's van de kerk in Helden in 1944. Vergelijk de foto's met jouw tekening. Welke verschillen zie je? Wat is hetzelfde gebleven?

3. Ga naar de deportatiekamer in het museum. Hier staat een deel van een barak uit Duitsland waar de dwangarbeiders echt hebben gewoond en gewerkt.
- a. Waarom is het volgens jou belangrijk dat deze barak wordt bewaard in het museum? Schrijf op:
 - b. Bij welk tijdblok past de barak in jouw tijdbalk? Maak er een tekening bij.
 - c. Zoek in de tentoonstelling ook naar andere sporen die passen bij de tijdblokken. Kun je ze vinden? Beschrijf of teken het spoor in jouw tijdbalk.

Les 3

Je krijgt een opdracht van je leraar. Met deze opdracht laat je zien wat je geleerd hebt over de deportatie en de bevrijding.

1. Maak één van de volgende opdrachten. (Jouw leraar bepaalt welke opdracht je maakt.) Laat zien wat je hebt geleerd en wat je hebt gezien in de lessen op school en in het museum. Wat zijn de gevolgen geweest voor de dwangarbeiders en de thuisblijvers? Welke sporen vind je nog terug? Gebruik de krantenartikelen die je thuis hebt verzameld.

Krant: Maak een 'Deportatie- en bevrijdingskrant'. Plaats verhalen, foto's en tekeningen. Gebruik ook de krantenartikelen die je thuis hebt verzameld. Maak je de krant in een groepje? Verdeel dan de taken: journalisten, illustrator, fotograaf, hoofdredacteur, tekstredacteur, vormgever en drukker. Vraag of je de computer mag gebruiken.

Gedicht: Schrijf een gedicht over de gebeurtenissen en de gevolgen van deze gebeurtenissen voor overlevenden. Besteed aandacht aan het gevoel van de dwangarbeiders en de achterblijvers. Hoe zouden zij zich hebben gevoeld?

Schilderij: Maak een schilderij van de indrukken die je hebt opgedaan tijdens de lessen. Kies de kleuren die hierbij passen. Welk beeld hoort voor jou hierbij?

Brief: Schrijf een brief naar een overlevende. Wat wil je graag zeggen of vragen aan de overlevende?

2. Schrijf op in je eigen woorden. Wat betekent:
 - Razzia:
 - Deportatie:
 - Dwangarbeid:
 - Bevrijding:
3. We hebben het in deze lessen gehad over de oorlog in jouw eigen omgeving 65 jaar geleden. Nu is het hier vrede. Nog steeds worden er oorlogen gevoerd op de wereld én maken mensen vrede. Vrede kun je leren. Wat zijn jouw tips om vrede te maken?

